

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เด็กวัยเรียนเป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และพัฒนาการด้านต่างๆ (ดวงใจ, 2545; Mandleco, 2003) แต่เด็กวัยนี้มักมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสมและเสี่ยงต่อสุขภาพ เช่น การรับประทานอาหารที่ไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ การบริโภคมากเกินไป ความจำเป็นและขาดการออกกำลังกายจนมีภาวะอ้วน (Febes & Martin, 2003) รวมถึงการเสพสารเสพติดชนิดต่างๆ (ดวงใจ, 2545) นอกจากนี้ยังเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อและไม่ติดต่อได้ง่าย เพราะเด็กวัยนี้มีภูมิคุ้มกันโรคต่ำและมักเล่นคลุกคลีกันจนเป็นสาเหตุให้ติดโรคได้ง่ายขึ้น (กรมอนามัย, 2544) ส่งผลให้การส่งเสริมสุขภาพของเด็กวัยนี้เป็นสิ่งยุ่งยากและซับซ้อน ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องจัดบริการสุขภาพที่เหมาะสม และส่งเสริมให้ผู้ปกครองนักเรียนมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของนักเรียน เพื่อช่วยกันส่งเสริมให้เด็กวัยนี้มีสุขภาพดี และมีพัฒนาการเหมาะสมกับวัย (เรณูวรรณ, 2540) รวมทั้งได้รับการดูแลเอาใจใส่ทั้งด้านสุขภาพกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อเติบโตเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป (ดวงใจ, 2545) เนื่องจากสุขภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กวัยเรียน (ลักษณะ และ สุชาติ, 2541; Smith & Maurer, 2000; Lundy & Janes, 2001; Mandleco, 2003)

โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพเป็นแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพของนักเรียน ครู บุคลากรในโรงเรียน และประชาชนในชุมชน (World Health Organization, 1996 อ้างตาม กรมอนามัย, 2543) มุ่งส่งเสริมสุขภาพของเด็กวัยเรียนควบคู่กับการพัฒนาด้านการเรียนรู้ โดยให้โรงเรียนเป็นจุดเริ่มต้นในการปลูกฝังพฤติกรรมสุขภาพแก่เด็กและเยาวชน และเป็นศูนย์กลางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนในชุมชน (กรมอนามัย, 2546) โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพมีบทบาทที่สำคัญ 2 ประการ คือ การพัฒนาสุขภาพของนักเรียน ครู บุคลากรในโรงเรียน และประชาชนในชุมชน ภายใต้การบริหารจัดการของโรงเรียน และทำหน้าที่ประสานการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทั้งจากภาคการศึกษา สาธารณสุข และชุมชน (กรมอนามัย, 2543) ซึ่งประกอบด้วยครู นักเรียน ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้นำชุมชน (สมจิต, วัลลา, และ รวมพร, 2544; Kickblush & Jone, 1996) การดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ จึงประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญๆ ได้แก่ การจัดการการเรียนรู้ด้านสุขภาพ การจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและเอื้อต่อสุขภาพ การจัดบริการสุขภาพที่

เหมาะสม และการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน (ลักขณา และ สุชาดา, 2541; ดวงใจ, 2545)

การดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพให้ประสบผลสำเร็จและมีความยั่งยืนนั้น

จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (สุนันท์, วรรณี, และ อุมภาพร, 2545) และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ (WHO, 1996 อ้างตาม กรมอนามัย, 2543) ซึ่งองค์การอนามัยโลกกำหนดไว้ว่า “โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ เป็นสถานที่ที่ผู้ปกครองสามารถให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด และมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ โดยให้ครอบครัวและชุมชนเข้าร่วมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน” ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน จึงเป็นกระบวนการที่ผู้ปกครองนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมค้นหาปัญหาและความต้องการ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมประเมินผล (สุนันท์, วรรณี, และ อุมภาพร, 2545)

จังหวัดสงขลาให้ความสำคัญกับการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โดยเริ่มดำเนินการอย่างจริงจังตั้งแต่ปีงบประมาณ 2541 เป็นต้นมา ปัจจุบันมีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลาดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ จำนวน 414 โรงเรียน (ร้อยละ 86.07) มีโรงเรียนผ่านเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับทอง จำนวน 12 โรงเรียน (ร้อยละ 2.90) ซึ่งนับเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ เนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่มีการดำเนินงานยังไม่ครอบคลุมกิจกรรมและองค์ประกอบของการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา, 2546) และการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพมักเป็นบทบาทหน้าที่ของครู นักเรียน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ผู้ปกครองนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนน้อย และมีส่วนร่วมเพียงบางกิจกรรมเท่านั้น เช่น การเป็นคณะกรรมการส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียน การบริจาคอุปกรณ์การเรียน การสนับสนุนทุนการศึกษา และการเข้าร่วมประชุมผู้ปกครองนักเรียน (ชวลีกร, วรรณี, และ อุษณีย์, 2544; สุนันท์, วรรณี, และ อุมภาพร, 2545) อาจเนื่องมาจากมีปัจจัยหลายๆ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัย ผู้วิจัยยังไม่พบการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน แต่พบว่าความต้องการการมีส่วนร่วมเป็นความต้องการอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเมื่อได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า (ชูดา, 2526) และจะผันแปรไปตามการรับรู้ โดยเมื่อมนุษย์รับรู้ถึงสิ่งนั้นมีประโยชน์จะส่งผลต่อความต้องการแสดงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองการรับรู้ (สมโภชน์, 2534; วิมาพร, 2545) นอกจากนี้ยังพบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการรับรู้ประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมดำเนินงาน เป็นปัจจัยที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาของประชาชน (ปาริชาติ, พระ

มหาสุทิตย, สหัทยา, จันทนา, และ ชลกาญจน์, 2543) ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ อายุ รายได้ และระดับการศึกษา เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน (ธวัช, 2541; ปารามภ, 2541; ชวลิต, 2544; จริญญาพันธุ์, 2545; อิศรียา, 2546) และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การมีตำแหน่งในชุมชน และการสนับสนุนจากครอบครัว เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการ และการตัดสินใจของบุคคล (ชูดา, 2526) ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้อาจมีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน และศึกษาความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียนในแต่ละองค์ประกอบของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ผลการวิจัยอาจสามารถนำไปกำหนดแนวทาง เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน
2. เพื่อศึกษาความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน ในแต่ละองค์ประกอบของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

คำถามการวิจัย

1. ปัจจัยใดบ้างมีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน
2. ความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียนในแต่ละองค์ประกอบของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพเป็นอย่างไร

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน

2. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การมีตำแหน่งในชุมชน และการสนับสนุนจากครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน

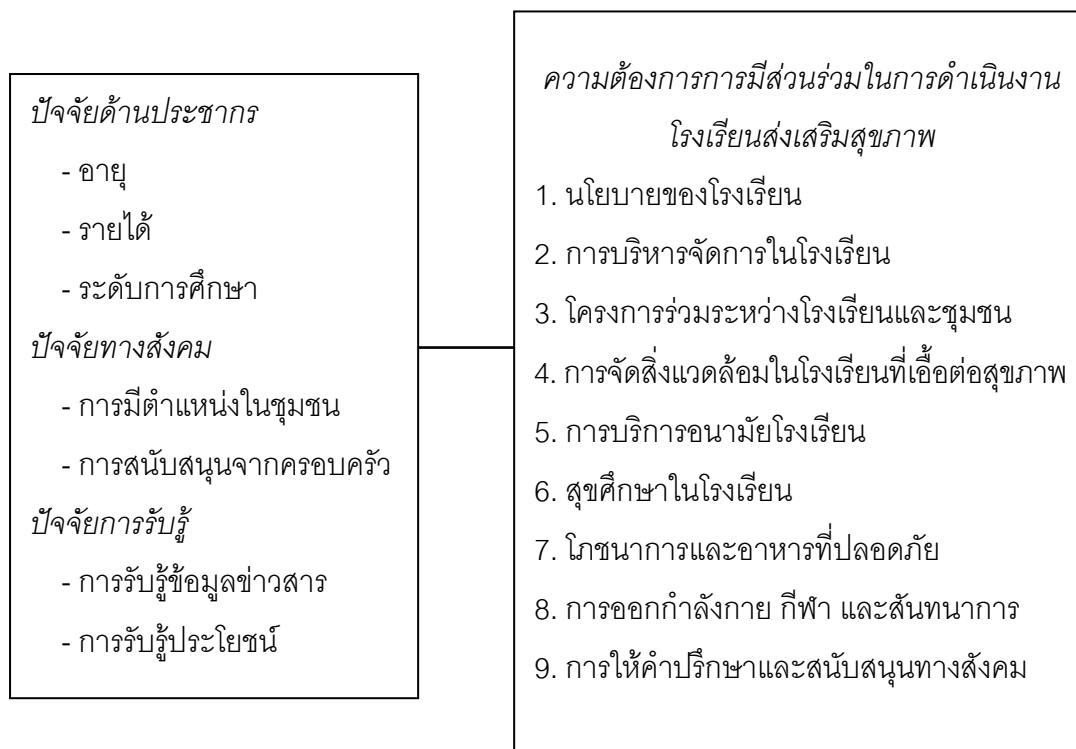
3. ปัจจัยการรับรู้ ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการรับรู้ประโยชน์ มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ความต้องการของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ ปัจจัย ที่เป็นสิ่งเร้าให้บุคคลเกิดความต้องการที่ส่งผลให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการนั้น (วิมาพร, 2545) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพฤติกรรม ได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยการรับรู้ ปัจจัยด้านประชากรเป็นคุณลักษณะของประชากร ได้แก่ อายุ รายได้ และระดับการศึกษา (สมโภชน์, 2534; วิมาพร, 2545; อิศรียา, 2546) ปัจจัยทางสังคมเป็นปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางสังคมของมนุษย์ อาจเป็นบุคคล สิ่งของ เหตุการณ์ต่างๆ หรือแรงกระตุ้นจากบุคคลอื่นที่ส่งผลต่อการตัดสินใจกระทำ (ชุตดา, 2526) ได้แก่ การมีตำแหน่งในชุมชน และการสนับสนุนจากครอบครัว นอกจากนี้ความต้องการแสดงพฤติกรรมของบุคคลยังมีสาเหตุมาจากการรับรู้ เมื่อบุคคลรับรู้สิ่งเร้าและแปลความหมายของสิ่งเร้าแล้วจะส่งผลต่อความต้องการที่จะกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยบุคคลจะต้องการแสดงพฤติกรรมด้านบวกเมื่อรับรู้ว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์ และแสดงพฤติกรรมด้านลบหรือไม่แสดงพฤติกรรมเมื่อรับรู้ว่าสิ่งนั้นไม่มีประโยชน์ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมตอบสนองการรับรู้ที่โดยอาศัยประสบการณ์เดิม (วิมาพร, 2545) ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารที่เกิดจากประสบการณ์เฉพาะบุคคล และข้อมูลข่าวสารที่รับต่อเนื่องจากวัฒนธรรมของสังคมของบุคคล (สุรพล, 2545) ดังนั้น ปัจจัยการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการรับรู้ประโยชน์ (ปาริชาติ และ คณะ, 2543) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจมีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน

สำหรับการศึกษาความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน ผู้วิจัยศึกษาตามองค์ประกอบของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ 10 องค์ประกอบ (WHO, 1996 อ้างตาม กรมอนามัย, 2543) ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษาเพียง 9 องค์ประกอบ ได้แก่ นโยบายของโรงเรียน การบริหารจัดการในโรงเรียน โครงการร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เอื้อต่อสุขภาพ การบริการอนามัยโรงเรียน สุขศึกษาในโรงเรียน

โภชนาการและอาหารที่ปลอดภัย การออกกำลังกาย กีฬา และสันทนาการ และการให้คำปรึกษา และสนับสนุนทางสังคม ส่วนองค์ประกอบที่ 10 การส่งเสริมสุขภาพบุคลากรของโรงเรียน ผู้วิจัยไม่ได้ทำการศึกษา เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนรับผิดชอบดำเนินงานทั้งหมด (กรมอนามัย, 2543) จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้ปกครองนักเรียน ในจังหวัดสงขลา

นิยามศัพท์

ความต้องการการมีส่วนร่วม หมายถึง ความประสงค์หรือความปรารถนาของผู้ปกครองนักเรียนในการมีส่วนร่วมตัดสินใจและวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผนและปฏิบัติงาน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล

การดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพตามองค์ประกอบของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ องค์ประกอบที่ 1 - 9 ประเมินตามแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากแนวคิดองค์ประกอบของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ (กรมอนามัย, 2543)

ผู้ปกครองนักเรียน หมายถึง บิดา หรือ มารดา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ที่เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

การมีตำแหน่งในชุมชน หมายถึง การดำรงตำแหน่งในชุมชนทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และผู้นำกลุ่มสตรี หรือกลุ่มแม่บ้าน

การสนับสนุนจากครอบครัว หมายถึง การได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนจากบุคคลในครอบครัวให้เข้าร่วมกิจกรรมการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง การรับทราบข้อมูลและข่าวสารของการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

การรับรู้ประโยชน์ หมายถึง การรับรู้ว่าการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพมีประโยชน์ต่อนักเรียน ครอบครัว และชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะผู้ปกครองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ที่ศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับทอง ประจำปี 2546

ความสำคัญของการวิจัย

1. เป็นข้อมูลในการกำหนดแผนกลยุทธ์ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ
2. เป็นข้อมูลในการพัฒนาแนวทางสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของผู้เกี่ยวข้องทั้งภาคเอกชน องค์กรในท้องถิ่น และผู้นำชุมชน
3. เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ